

Osudy Mapové sbírky Národní knihovny České republiky

Jan Sobotka

Jan.Sobotka@nkp.cz

Národní knihovna ČR, Oddělení rukopisů a starých tisků, Klementinum 190, 190 00, Praha 1

Reorganizace knihovního fondu Národní knihovny, tj. rozdělení celého fondu knihovny časovým rozhraním roku 1800, provedená ve druhé polovině devadesátých let 20. stol., přispěla i k otevření pozapomenutého fondu odd. 62 – Mapové sbírky. Způsob zpracování a uložení kartografických dokumentů v knihovně byl v minulosti do značné míry dán jejich fyzickou stránkou: pokud šlo o svazky mapových atlasů, byly stavěny jako běžný knihovní fond, skládané mapy byly opatřovány deskami, v případě rozsáhlejšího mapového díla ukládány v krabicích. Bohemikální kartografické tituly tohoto typu byly uloženy v oddělení určeném v tzv. ungarovském systému pro bohemika, cizojazyčné tituly pak v oddělení geografie. Další cenné atlasy byly ponechány v knihovně Kinských a v pražské lobkovické knihovně, které knihovna získala v letech 1777–1781, resp. v roce 1928. Tyto sbírky byly uloženy v rámci fondů knihovny jako samostatné celky (odd. 65 a A–H). Lze říci, že se v knihovně shromáždila vcelku reprezentativní kolekce mapových atlasů, byť mnohdy v nepříliš reprezentativním stavu konkrétních exemplářů, sahající od ptolemaiovského prvotisku až po produkci vídeňských vydavatelů z přelomu 18. a 19. století. Jejich záznamy lze nyní vyhledat v naskenovaném generálním katalogu na <http://katif/Katalogy.aspx?katkey=010GK1>.

Patrně již od konce devatenáctého století se však v knihovně shromáždil fond mapových listů většího i menšího formátu a také mnohdy velmi rozměrných svitků, označovaný později jako „stará zásoba“. Mezi nimi nechyběly ani Komenského mapy Moravy, Müllerova mapa Čech či mapa Bock-Polachova, nacházel se zde i pozoruhodný tříbarevný tisk z roku 1786 (pseudonym? Mauer), množství map vojenských operací 18. století i několik rukopisných map barokních fortifikací. Šlo o díla nejružnější provenience; krátce po první světové válce knihovna například získala mapy z pozůstalosti profesora Josefa Šmahy, včetně Fabriciovy mapy Moravy, která podle přípisků na okraji sloužila známému komeniologovi při studiu map Komenského.

Tento fond byl ve třicátých letech označen jako odd. 62-Mapová sbírka a byl postupně zpracováván ve formě provizorního inventárního seznamu, jehož čísla cituje i Roubíkův soupis. Během druhé světové války byla mapová sbírka povětšinou uzavřena, mapy byly několikrát překládány z místa na místo, posléze byly stočeny do balíků a uloženy na kůru klementinské Zrcadlové kaple, kde trpěly vlhkem a prachem a podle dobového svědectví byly takto vysloveně ničeny.

Zásluhou jediné knihovnice, aktuárské adjunktantce, později vrchní tajemnice Aloisie Konopáskové (obětavě pracující zjevně spíše navzdory Národní a universitní knihovně než s její podporou) však toto oddělení po válce zažilo dvanáctileté období zřetelného rozkvětu. Od 1. listopadu 1945 byl fond řádně zpřístupněn a dochovaná kniha výpůjček z let 1945–1951 může sloužit jako nevhední doklad tehdejších badatelských a čtenářských zájmů v oblasti kartografie,

neboť s odumírající prvorepublikovou pečlivostí registruje přes dva a půl tisíce výpůjček, a to vždy s uvedením jejich konkrétního účelu.

V téže době došlo také k masivnímu nárůstu tohoto fondu nejen povinnými výtisky, dary a občasnými nákupy, ale především v důsledku poválečných záborů a konfiskací. Ke dvěma a půl tisícům map staré zásoby přibyly mapy z I. světové války, z Vojenského zeměpisného ústavu získala knihovna soubor utajovaných map a další zpravodajské dokumentace evropských, afrických a asijských zemí, které v průběhu 2. světové války vydával v Berlíně Generalstab des Heeres. V téže době se zde objevilo i množství speciálních a generálních map Francie a též mapy francouzských kolonií. Naopak knihovna vracela nástěnné mapy zkonfiskované během války v českých školách (dobové svědectví uvádí, že po převzetí vytrhávali školští pracovníci mapy z listů, které bezohledně ponechávali za dveřmi kanceláře).

Mapová sbírka tehdy dosáhla svého kvantitativního vrcholu: počet zpracovaných i nezpracovaných mapových listů přesáhl 21 000. V roce 1947 byla uzavřena její provizorní inventarizace a započalo definitivní zpracování. Po delším váhání byly nakonec stanoveny jednotlivé řady sbírky podle formátu listu: byly určeny tři samostatné řady pro mapy topografické, speciální a generální. Na poradě prof. K. Kuchaře s ředitelem Čejchanem byla určena signatura 62. Pokud jde o tzv. Lobkovickou sbírku map, která patrně přišla do knihovny spolu s výše zmíněnou pražskou lobkovickou knihovnou, duplikáty z této sbírky měly být předány univerzitním knihovnám v Brně a Bratislavě. V lobkovické mapové sbírce se nacházejí mimo jiné i dvě rukopisné mapy F. J. J. Kreybicha z let 1809 a 1817. Lobkovická sbírka byla zkatalogizována na úrovni lístkového generálního katalogu knihovny, ostatní fond odd. 62 byl zpracován v několika služebních lístkových katalogích, řazených především podle geografických hesel.

V souvislosti s adaptacemi Klementina a navzdory nesporně tamnímu čilému provozu byla v roce 1949 mapová sbírka na dvacet měsíců uzavřena jako málo využívaná(!), aby poté přežívala v poměrech popisovaných tehdejšími pracovníky jako velmi stísněných. Výpůjčky byly často prováděny provizorně v kanceláři katalogu a mapy čekala další anabáze klementinskými prostorami. Během padesátých let byla mapová sbírka přesunuta mimo jiné do tzv. Mozartova sálu, pak do bývalého matematického sálu a nakonec skončila dosti příznačně v tzv. „umrlčí komoře“.

Po roce 1951 měly být rozhodnutím tehdejšího Ministerstva školství, věd a umění veškeré mapy převedeny do v roce 1920 založené Státní sbírky mapové v budově Přírodovědecké fakulty UK v Praze na Albertově (dnes jako Mapová sbírka Univerzity Karlovy nemá statut státní sbírky). Tento záměr se uskutečnil zřejmě jen zčásti a v Národní knihovně i poté zůstal rozsáhlý mapový fond. Pracovnice knihovny pracovala s dílčími úvazky současně v Národní a univerzitní knihovně, ve Státní sbírce mapové, pak v Kabinetu pro historickou geografii ČSAV v Panské ulici, na Albertově a spolupracovala též s F. Roubíkem na přípravě Soupisu. K ministerskému rozhodnutí se v archivu NK ČR dochoval dopis ředitele knihovny, v němž se snaží zabránit tomuto převodu map s poukazem na negativní zkušenosti s podobnou centralizační akcí v oblasti grafiky.

Přes všechny naznačené problémy postupovalo zpracování map v NUK v podstatě úspěšně až do roku 1957. V září byla evidována poslední z více než tří a půl tisíce poválečných výpůjček a v téže době ustaly v oddělení 62 i všechny katalogizační práce. Vzhledem k nejednotnému postupu při zpracování map v knihovně ovšem byly, stejně jako v minulosti, kartografické dokumenty blížící se svojí formou knižnímu svazku, tedy atlasy, skládané mapy apod., nadále stavěny na různých signaturách univerzálního fondu knihovny.

Teprve v souvislosti se zásadními změnami organizace fondů NK ČR byla po dalších čtyřiceti letech mapová sbírka znovu otevřena; nejprve byly vyříděny rukopisné mapy, staré mapy do roku 1800 a výběrově i bohemikální mapy z první poloviny 19. století a uloženy v trezoru Oddělení rukopisů a starých tisků. Započala jejich zkatalogizace a rezkatalogizace, nejprve v bázi starých tisků STT Národní knihovny, nyní pokračuje v rámci projektu Manuscriptorium, kde lze na adrese <http://www.manuscriptorium.com> nalézt záznamy map Lobkovické sbírky i dalších starých map. Zatím 315 listů především rukopisných map a tištěné bohemikální kartografické produkce je v Manuscriptoriu dostupných v digitální podobě, další by měly postupně přibývat. Současně bylo zahájeno i zpracování podstatně rozsáhlejších rezerv novější části klementinské mapové sbírky.

Summary

A Brief History of the Map Collection in National Library of the Czech Republic in Prague

The reorganization of all National Library collections during the 2nd half of the 1990's opened also a rich map collection, which was abandoned for about forty years. While atlases and folded maps were usually deposited with book volumes, from the end of the nineteenth century there was a growing number of map folios and scrolls of different size left without any order. Finally from the 1930's on they were organized and as a part of the so-called Hungarian system classified as the department 62-The map collection. There was a provisional inventory list of that collection made, whose inventory numbers could be found in the František Roubík's *List of Maps of the Czech Lands*.

At the time of the Second World War the map collection was closed and stored mostly in very bad conditions, but since the November of 1945 it was open for public again. That was the beginning of a twelve-year period of a relatively better times, when the provisional inventory was closed and definitive work on the collection started. The whole Lobkowitz map collection was catalogued; other maps were classified by size or by scale.

At that time the collection also gained thousands of maps from different sources, especially from postwar confiscations.

On the other hand from the 1951 there were plans to centralize all cartographic works in another institution, the State Map Collection, but luckily that plan was not fully realized.

During the first half of the fifties the department 62 was moved from one wing of the Klementinum area to another, characteristically founding its final place in the so-called „dead man chamber“ of the Klementinum. In the 1957 the map collection was closed again and the work on it was interrupted for another forty years. About ten years ago it was reopened, first the manuscript maps, old maps and the bohemian maps from the beginning of 19th century were separated and catalogized, 315 map folios were digitalized and could be seen on www.manuscriptorium.com , also with catalogue records of other old maps from the National Library of the Czech Republic.